

v cudzom meste benátsky konzulát. Konzul bol vždy šľachtic, zastupujúci nielen záujmy vlády, ale tiež obchodných kruhov. Volili ho členovia Veľkej rady, čo potvrdzoval dôzda, odovzdaním poverenia. Na základe zákona z roku 1271 bol stanovený jeho dvojročný mandát. Postavenie konzula v tej ktorej krajine, či meste súviselo vo veľkej miere aj s momentálnou mocenskou i politickou situáciou. (Autor spomína prípad konzula Girolama Minotta, ktorého dal sultán Mohamed II. v roku 1453 po dobytí Konštantínopolu spolu so synom a šiestimi spoločníkmi popraviť, nakoľko sa zúčastnil obrany mesta.) V štvrtej časti práce sa autor venoval obyvateľstvu Benátok. Štát potreboval pracovné sily a už od roku 1258 platil naturalizačný výnos, na základe ktorého bolo možné získať občianstvo po desiatich rokoch života v meste. Neskôr došlo k vytvoreniu nových pravidiel. Súčasťou každodennej reality štátu okridleného leva v stredoveku boli tiež otroci. V záverečnej časti práce autor skúmal procesy premien mentality obyvateľstva Benátok ako multikultúrnej spoločnosti univerza stredovekej západnej Európy.

Recenzovaná kniha prináša výsledky najnovších výskumov fenoménu Benátok v stredoveku a preto si zasluhuje rovnako pozornosť odborníkov ako i záujemcov z radov laickej verejnosti.

Ludovít Marci, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

KAČÍREK, Ľuboš. Národný život Slovákov v Pešťbudíne v rokoch 1850 – 1875. Budapešť: Kor/ridor Könyvek – Kor/ridor Knihy, 2016, 404 s. ISBN 978-615-5330-06-3.

Budapešť, jedno z najväčších miest Habsburskej monarchie, ktoré vzniklo v roku 1873 spojením troch jeho častí, konkrétne Budína, Starého Budína a Pešti zohralo dôležitú úlohu aj v našej histórii, konkrétne pri etablovaní moderného slovenského národa. Postupom času hlavné mesto uhorskej časti krajiny po Rakúsko-Maďarskom vyrovnaní, Zalitavska, medzi svojimi obyvateľmi privítalo množstvo Slovákov z rozličných kútov našej zeme, a to sa stalo tak trochu aj „naším“. Ľuboš Kačírek, autor monografie sa na vyše 300 stranách textu a takmer 400 stranách celého diela pustil do nie príliš spracovanej témy života Slovákov v meste, ktoré nazývali Pešťbudín, v priebehu jedného štvrtstoročia, konkrétne v rokoch 1850 – 1875. Ako aj on sám spomína, väčšia pozornosť ich pôsobeniu sa začala rozvíjať až od polovice 90. rokov 20. storočia. Dovedy sa historici a etnológovia skôr zaoberali významnejšími osobnosťami, ktoré v Budapešti žili a pracovali, či už to bol najmä Ján Kollár alebo Ján Palárik. Postupne sa však začali objavovať aj komplexnejšie práce akými boli napríklad zborník Kultúrne dedičstvo budapeštianskych Slovákov (1998), či publikácia Anny Kováčovej Život a kultúra Slovákov v Budapešti v období dualizmu (2006). Nakoniec aj sám autor má v tejto oblasti bohaté vlastné skúsenosti, keď jeho bádanie zahrňovalo už v minulosti konfesionálnu otázku v danom období či spory medzi Starou a Novou školou, ktoré sa priamo dotýkali aj Budapešti.

Aj keď je dielo menšieho formátu A5, jeho moderný modrý vzhľad zaujme oko čitateľa hneď na počiatku. Členenie publikácie je prehľadné, s rozdelenými

hlavnými piatimi kapitolami na sériu ďalších menších podkapitol. Súčasťou je navyše aj bohatý fotografický materiál, konkrétne 85 obrázkov rôzneho zamerania cez jednotlivé významné osobnosti slovenského kultúrneho, spoločenského a národného života v meste, vyobrazenia rôznych listín, časopisov, budov atď. Väčšina kapitol a podkapitol je pritom doplnená aj citáciami rôznych osobností či inštitúcií, autor dokonca pridáva prepisy korešpondencie známych členov slovenskej a českej inteligencie, akými boli napríklad Gustáv Zechenter-Laskomerský, Jan Neruda či Viliam Paulíny-Tóth, ktorí reagovali na práve prebiehajúce udalosti a zaujali k nim svoj postoj.

Názov svojho diela síce autor ohraničil treťou štvrtinou 19. storočia, avšak prvé dve kapitoly sú venované udalosťami a životom Slovákov pred spomínaným rokom 1850. Ide o akýsi úvod do problematiky, ktorý je však veľmi potrebným pre lepšiu orientáciu v hlavnom texte a oboznámenie sa s realiami vtedajšieho Uhorska. V prvej kapitole, nazvanej Budín, Pešť a Pešťbudín, Obraz dnešnej Budapešti v slovenskom vedomí v 19. storočí opisuje rozmach mesta od roku 1783, kedy nariadením cisára Jozefa II. došlo k presunutiu Miestodržiteľskej rady z Prešporka (dnešná Bratislava) do Budína, čím mesto získalo na mape Rakúska opäť svoj dôležitý politický význam. Celkovo je podkapitola rozdelená do šiestich podkapitol: 1. Rozmach mesta, 2. Slováci v Pešťbudíne, 3. Sociálna štruktúra Slovákov v Pešťbudíne, 4. Pešťbudín ako „kotel národov“, 5. Pešťbudín ako sídlo neresti a 6. Pešťbudín ako kultúrne centrum Slovákov. V priebehu 19. storočia zaznamenal Pešťbudín svoj veľký nárast obyvateľov, kedy za obdobie sto rokov (1810 – 1910) jeho počet narástol viac než desaťnásobne, z približne 60 000 až na takmer 900 000. Mesto sa tak postupne stala hlavným kultúrnym, hospodárskym, vzdelanostným a politickým miestom Uhorska. Celkovo sa autor v kapitole venuje rozmachu mesta, teda jeho budovateľskej, staviteľskej činnosti, rôznym oddychovým a spoločenským miestam akými boli okolitá príroda, reštaurácie, komókert – chmeľnica, kde často vystupovali vandrovní divadelníci či zimným radovánkam v podobe korčuľovania sa na rieke alebo vozovania po ľade. Následne nadväzuje už priamo na opis Slovákov v Pešťbudíne. Tí boli v polovici 19. storočia štvrtou najpočetnejšou skupinou obyvateľstva so svojimi 8 000 členmi. Najviac bolo paradoxne Nemcov, až 40 000 a následne Maďarov (30 000) a Židov (15 000). Ako však aj sám autor uvádza, údaje môžu byť sčasti skreslené, kedy si aj jednotliví slovenskí činitelia v meste poznačovali rôzne počty. Podľa Palárika sa napríklad v roku 1858 v meste zdržiavalo až 51 000 Slovákov. Medzi najzastúpenejšou zložkou Slovákov boli najmä nádenníci, tovariši, obchodní učni, služobníctvo, drevorubači a murári. Známe sú najmä príbehy o liptovských murároch, „ktorí postavili Budapešť.“ Išlo o sezónnych pracovníkov, ktorí na jar do mesta prichádzali a na jeseň sa zas so zárobkom vracali naspäť na Slovensko. V roku 1847 dokonca magistrát Pešti zostavil delegáciu k Miestodržiteľskej rade, ktorá mala zamedziť príchodu robotníkov z Horného Uhorska do mesta. To sa samozrejme stretlo s veľkou vlnou nevôle. V meste sa tak v priebehu 19. storočia utáborilo veľké množstvo národov Rakúskej, a neskôr Rakúsko-Uhorskej monarchie, čo sa nezaobišlo aj bez neskorších konfliktov.

Pešťbudín sa dokonca, aj keď sa nachádzal mimo územia súčasného Slovenska, stal popri Prešporke, Trnave, Liptovskému Sv. Mikulášu a Turčianskemu Sv. Martinu jedným z hlavných kultúrnych a národnostných centier Slovákov. Vďačil tomu najmä vďaka slovenskej inteligencii, ktorí sa v meste zgrupovala a veľkému počtu kníhtlačiarov. Postupne tak v meste začali vychádzať rôzne periodiká akými boli Katolícke noviny, Priateľ školy a literatúry, Pešťbudínske vedomosti, Slovenské noviny. Aj keď fungovanie mnohých z nich, či už z dôvodu nedostatočných kapacít, financií, problémami s tlačou, spormi medzi jednotlivými členmi či nepriateľstvom úradov nemalo častokrát dlhého fungovania, významným spôsobom podporili myšlienku národného uvedomenia sa Slovákov v danom čase, ako aj snahu bojovať o svoje lepšie postavenie v rámci monarchie.

Od druhej kapitoly pomenovanej *Národný život Slovákov v Pešťbudíne* v 1. polovici 19. storočia je štruktúra textu takmer identická. Autor rozoberá vždy na začiatku významné slovenské osobnosti pôsobiace v meste ako aj to, kde sa radi stretávali (rôzne hostince, súkromné obydlia). Náležitú pozornosť venuje najmä náboženskej situácii v Pešťbudíne. Podkapitola nazvaná *Cirkevný život Slovákov* s následnými podsekciami *Založenie slovenského evanjelického zboru v Pešti* a *Postavenie katolíckych Slovákov*, už ako ich samotný názov naznačuje, sa zaoberajú duchovným životom. Autor tu rozoberá boj slovenských evanjelikov za svoj vlastný kostol, vieru, farára a nástrahy, s ktorými museli bojovať. Napríklad v roku 1828 bolo predstaviteľmi maďarských reformistov usilujúcich o maďarizáciu Uhorska odsúhlasené, že Slováci budú mať len evanjelického kaplána a nie farára. Navyše sa po novom kňazom mohol stať len ten, kto bude vedieť maďarsky. Postupne v meste vznikla aj Slovenská evanjelická škola a Nedeľná škola, ktorým sú venované krátke pasáže v texte. Situácia katolíkov bola zložitejšia. Keďže cirkev bola unitárna, nevytvárali sa tu osobitné národnostné farnosti. Aj napriek tomu však mohli slovenskí katolíci, podobne ako aj katolíci iných nárečí, navštevovať kázne vo svojom vlastnom, materinskom jazyku. Treťou podkapitolou sa stala *Organizovanie národného života Slovákov v Pešťbudíne*, kde sa rozoberajú rozličné spoločenské podujatia, no ale aj akési prvotné kultúrne aktivity slovenskej inteligencie, ktoré sa odzrkadlili v snahe o založenie Katedry slovanskej reči na Pešťianskej univerzite, Slovenského čitateľského spolku, Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej či Slovenského kasína. Posledná podkapitola, *Koniec 40. rokov* je venovaná sporom Štúrovcov s podporovateľmi slovakizovanej češtiny.

Práve tretia, štvrtá a piata sú tými, ktoré aj korešpondujú s názvom publikácie. Tretia kapitola mapujúca činnosť Slovákov po neúspešnej revolúcii a následnom nástupe absolutizmu a centrálnemu riadeniu z Viedne (*Slovenský život v Pešťbudíne v 50. rokoch*), štvrtá od konca 50. rokov do Rakúsko-Maďarského vyrovnania (*Obdobie po politickom uvoľnení (1859 - 1867)*) a posledná piata situáciu až po rok 1875 (*Národný život Slovákov v Pešťbudíne po vyrovnaní (1868 - 1875)*). Jednotlivé kapitoly sa tak zameriavajú na náboženský, národný a kultúrny život vo vymedzených rokoch. Autor sleduje najmä úskalia, ktorými si museli Slováci prejsť, ako napríklad jazyková otázka, matičné aktivity, spor

Starej a Novej školy, ktorým je venovaná veľká časť štvrtej a piatej kapitoly či konečná postupujúca maďarizácia.

Bohatá zbierka poznámok pod čiarou, ktorých je 832 len dopĺňa úplnosť a precíznosť spísaného textu. Aj keď ide poväčšine o poznámky odkazujúce na použité zdroje, teda publikácie, periodiká a najmä listy, objavujú sa medzi nimi aj poznámky, ktoré detailne vysvetľujú daný problém. Čitateľ sa tak môže dozvedieť bližšie niečo o doposiaľ neznámych menách, ako napríklad Štefan Zbíňovský, aktivitách jednotlivých spolkov a ich organizačným štruktúram či vysvetľujúcim pojmom.

Štýl písania je priamočiary, no pritom kvalitný a odborný. Keďže text obsahuje aj spomínané citácie jednotlivých osobností a rôzne obrázky, je o to zaujímavejší. Čitateľ si vďaka nemu vie lepšie predstaviť a posúdiť situáciu, o ktorej sa práve dozvedel. Formálna a štylistická úprava je na vysokej úrovni, no ako to už pri dielach obdobného rozsahu býva, miestami sa môžu objaviť menšie chyby. Napríklad na strane 113. autor píše, že „Dominantné postavenie získavali aj s podporou viedenskej vlády tzv. Staroslováci, stúpenci tzv. staroslovenčiny, resp. slovakizovanej slovenčiny.“, pričom malo ísť pravdepodobne o slovakizovanú češtinu. To však nijakým spôsobom nedeheronuje celkový text, a každý čitateľ okamžite pochopí, čo tým autor myslel.

Dielo svojím rozsahom možno zaradiť medzi stredné, čomu zodpovedá aj bohatá bibliografia. Autor pritom nevyužil len už existujúce slovenské, respektíve české zdroje, no neváhal siahnuť aj po cudzojazyčnej, maďarskej literatúre. Prácu rovnako vyzdvihuje aj použitie archívnych prameňov zo slovenských a českých fondov. Rovnako poteší aj prehľadné usporiadanie použitých zdrojov (archívne pramene, encyklopedická literatúra, monografie, zborníky, periodiká, almanachy a korešpondencia), ale aj zoznam obrazovej prílohy s uvedenými zdrojmi, preklad slovensko-maďarských názvov ulíc a menný register.

Lukáš Trnkóci, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

HRABOVEC, Emília (ed.). Jozef Tiso – kňaz a prezident. Bratislava: Post Scriptum, 2017, 216 s. ISBN 978-80-895-6775-1.

Osoba prvého slovenského prezidenta Jozefa Tisa dodnes rozdeľuje nielen slovenskú spoločnosť, ale aj historickú obec. Kníh venovaných jeho osobe bolo za posledných desať rokov publikovaných niekoľko. Z ich množstva vyberiem pár. V roku 2007 vyšla kniha s názvom Jozef Tiso – prejavy a články (1938 – 1944) od autorov Kataríny Hradskej a Miroslava Fabriciusa. O sedem rokov nato vyšla kniha aj Milanovi S. Ďuricovi s názvom Jozef Tiso (Životopisný profil, 1887 – 1947). Z diel, ktoré sú skôr beletristickejšie, no podložené aj archívnym výskumom, by som spomenula knihu Silvestra Lavríka – Nedeľné šachy s Tisom, ktorá bola nominovaná aj na cenu Anasoft litera v roku 2017. Najnovšou publikáciou, pre zmenu z pera zahraničného autora, je kniha od Jamesa M. Warda s názvom Jozef Tiso (kňaz, politik a kolaborant). No azda verejne najväčšmi uznávaným je dielo